

A. ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Αριστοτέλης Ηθικά Νικομάχεια (B1, 1-3 & B1, 5-7)

(Το διδαγμένο κείμενο κι η μετάφρασή του δε δίνονται λόγω οικονομίας του χώρου).

B. ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: (Δημοσθένης, «Ολυνθιακός Γ'» § 24 – 25)

[24] ἐκεῖνοι τοῖνυν, οἷς οὐκ ἔχαριζονθ' οἱ λέγοντες οὐδ' ἐφίλουν αὐτοὺς ὥσπερ ὑμᾶς οὗτοι νῦν, πέντε μὲν καὶ τετταράκοντ' ἔτη τῶν Ἑλλήνων ἦρξαν ἐκόντων, πλείω δ' ἢ μύρια τάλαντ' εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἀνήγαγον, ὑπήκουε δ' ὁ ταύτην τὴν χώραν ἔχων αὐτοῖς βασιλεύς, ὥσπερ ἐστὶ προσήκον βάρβαρον Ἑλλήσι, πολλὰ δὲ καὶ καλὰ καὶ περὶ καὶ ναυμαχοῦντες ἔστησαν τρόπαι' αὐτοῖς στρατευόμενοι, μόνοι δ' ἀνθρώπων κρείττω τὴν ἐπὶ τοῖς ἔργοις δόξαν τῶν φθονούντων κατέλιπον. [25] ἐπὶ μὲν δὴ τῶν Ἑλληνικῶν ἦσαν τοιοῦτοι· ἐν δὲ τοῖς κατὰ τὴν πόλιν αὐτὴν θεάσασθ' ὅποιοι, ἐν τε τοῖς κοινοῖς κὰν τοῖς ἰδίοις, δημοσίᾳ μὲν τοῖνυν οἰκοδομήματα καὶ κάλλη τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα κατεσκεύασαν ἡμῖν ἱερῶν καὶ τῶν ἐν τούτοις ἀναθημάτων, ὥστε μηδενὶ τῶν ἐπιγιγνομένων ὑπερβολὴν λελεῖσθαι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A. Να μεταφράσετε το απόσπασμα: «Διττῆς δὴ...διὰ τοῦ ἔθους».

1. Ποιος ἦταν ο λόγος που ἀνάγκασε τον Αριστοτέλη να εγκαταλείψει οριστικά τὴν Αθήνα;
2. Ποια εἶδη ἀρετῶν διακρίνει ο Αριστοτέλης στο πρώτο κείμενο (B1, 1-3), σε ποια μέρη τῆς ψυχῆς ἐντάσσονται καὶ πῶς κατατάσσονται ἡ καθεμιά ἀπὸ αὐτές;
3. «Εἰ μὴ οὕτως εἶχε, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος». Ἡ ἀπόψη που ἐκφράζεται στο ἀπόσπασμα συμφωνεῖ με ὅσα υποστήριξε ο Αριστοτέλης στο κείμενο (B1, 1-3) σχετικά με τὸ ρόλο τῆς διδασκαλίας στὴ γένεση καὶ ἀνάπτυξη τῶν ἀρετῶν (διανοητικῶν καὶ ἠθικῶν); Νὰ δικαιολογήσετε τὴν ἀπόψή σας.
4. Νὰ γράψετε ἀπὸ δύο ὁμόρριζα οὐσιαστικά ἢ ἐπίθετα (ἀπλά ἢ σύνθετα) γιὰ καθεμιά ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις τοῦ κειμένου: **ἀρετῆς, ῥιπτῶν, πεφυκότων, μαρτυρεῖ, φθείρεται**.

B. Να μεταφράσετε τὸ παραπάνω κείμενο.

1. Νὰ γράψετε τοὺς ζητούμενους τύπους γιὰ καθεμιά ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις τοῦ κειμένου:
ἐφίλουν: τὸ ἀ' πληθυντικὸ τοῦ ἐνεστώτα στὴν ἐνκτική τῆς ἰδίας φωνῆς.
ἀνήγαγον: τὸ γ' πληθυντικὸ τοῦ παρακειμένου στὴν οριστική τῆς μέσης φωνῆς.
κατέλιπον: τὸ γ' ἐνικό τοῦ παρακειμένου στὴν οριστική τῆς ἰδίας φωνῆς
ἐπιγιγνομένων: τὸ β' ἐνικό τοῦ αορίστου β' στὴν προστακτική.
ἔστησαν: τὸ γ' ἐνικό τοῦ ἐνεστώτα στὴν υποτακτική τῆς μέσης φωνῆς.
2. Νὰ γράψετε τοὺς ζητούμενους τύπους γιὰ καθεμιά ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις τοῦ κειμένου:
βασιλεύς: τὴν κλητική ἐνικού
κρείττω: τὴν αιτιατική ἐνικού τοῦ ἀρσενικοῦ γένους στὸν υπερθετικὸ βαθμὸ
πλείω: τὴ γενική ἐνικού τοῦ ἰδίου γένους στὸν υπερθετικὸ βαθμὸ.
δόξαν: τὴ δοτική ἐνικού
φθονούντων: τὴ δοτική πληθυντικῶν
3. Νὰ γίνῃ πλήρης συντακτικὴ ἀναγνώριση τῶν παρακάτω λέξεων καὶ φράσεων: **τῶν Ἑλλήνων, ἐκόντων, ἐν τούτοις, τῶν ἐπιγιγνομένων, μόνοι**.
4. **α. «οἱ λέγοντες» :** Νὰ ἀναλυθεῖ ἡ μετοχή στὴν ἀντίστοιχη δευτερεύουσα πρόταση.
β. «δημοσίᾳ μὲν τοῖνυν... ὑπερβολὴν λελεῖσθαι» : Νὰ μεταφερθεῖ ἡ περίοδος στὸν πλάγιό λόγο με ῥήμα ἐξάρτησης τὸ «εἶπεν».

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Ἡ μετάφραση τοῦ διδαγμένου κειμένου δε δίδεται γιὰ λόγους οικονομίας χώρου.

1. Βλ. σχολικὸ βιβλίο σελ. 147 «Ὡσπου στα 323 ἔφτασε στὴν Αθήνα...τὴν ἐπόμενη χρονιά»
2. Ὁ Αριστοτέλης στο πρώτο κείμενο (B1, 1-3) διακρίνει δύο μορφές τῆς ἀρετῆς («Διττῆς δὴ τῆς ἀρετῆς οὔσης»): τὴ διανοητική καὶ τὴν ἠθική («τῆς μὲν διανοητικῆς τῆς δὲ ἠθικῆς»). Οἱ διανοητικὲς ἀρετέες (π.χ. σοφία, σύνεση, φρόνηση) σχετίζονται με τὸ ἔλλογο μέρος τῆς ψυχῆς. Παράγοντας που συμβάλλει στὴ γένεση καὶ τὴν ἐπαύξησή τους εἶναι κατὰ κύριο λόγο («τὸ πλεῖον») ἡ διδασκαλία, ἡ ὁποία ἀπαιτεῖ ἐμπειρία καὶ χρόνο («ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου»). Ἡ φράση «τὸ πλεῖον» υποδηλώνει τὴν ὑπαρξὴ καὶ ἄλλων παραγόντων που δεν ἐπισημαίνονται στο συγκεκριμένο κείμενο, ἀλλὰ ἀναπτύσσονται περισσότερο στο Βιβλίο VI. Εὐνόητο, ἐπομένως, εἶναι ὅτι, ἀφοῦ οἱ διανοητικὲς ἀρετέες εἶναι μεταδόσιμες, τὴν κύρια ἐυθύνη γιὰ τὴ μετάδοσή τους ἔχουν οἱ φορεῖς ἐκπαίδευσης δηλαδὴ οἱ δάσκαλοι.
Οἱ ἠθικὲς ἀρετέες (π.χ. ἡ δικαιοσύνη, ἡ σωφροσύνη, ἡ ἀνδρεία) ἀνήκουν, σύμφωνα με τὴ διαίρεση τοῦ Αριστοτέλη, στο «ἐπιθυμητικόν», στο μέρος, δηλαδή, τῆς ψυχῆς που μετέχει καὶ στο «λόγον ἔχον» μέρος καὶ στο «ἄλογον» μέρος. Αὐτές περιγράφουν τὸν χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ κατάκτησή τους ἐπιτυγχάνεται με τὸν

εθισμό («ἔθος»), δηλαδή το αποτέλεσμα που δημιουργείται με την επανάληψη όμοιων ενεργειών στην ανθρώπινη ψυχή. Ο φιλόσοφος, ακολουθώντας μια συνηθισμένη πρακτική της εποχής του, στηρίζει αυτή του την άποψη, συνδέοντας ετυμολογικά τη λέξη «ἠθική», με τη λέξη «ἔθος» (αυτό στηρίζεται στη θέση ότι η πραγματική ουσία των όντων αποκαλύπτεται μέσα από την ίδια την ονομασία που τους έχουν δώσει). Υποστηρίζει λοιπόν ότι η λέξη «ἠθική» παράγεται από τη λέξη ἔθος που σημαίνει συνήθεια, εθισμός, άσκηση σε ένα συγκεκριμένο τρόπο συμπεριφοράς. Μάλιστα η λέξη ἠθος αποτελεί εκτεταμένο τύπο της λέξης «ἔθος», καθώς το ἦτα προφερόταν ως διπλό ἔψιλον. Έτσι, επιχειρηματολογεί ότι η ετυμολογική σύνδεση των δύο λέξεων αποκαλύπτει και σημασιολογική συγγένεια. Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι την ευθύνη για την κατάκτηση των ηθικών αρετών την έχει κυρίως ο ίδιος ο άνθρωπος. Εξαρτάται επομένως από αυτόν αν θα φτάσει στον στόχο του, αν θα αποκτήσει και κατακτήσει την ηθική αρετή. Και για να το κατορθώσει, πρέπει να καταβάλει επίπονη προσπάθεια και αγώνα, να εθίσει την ψυχή του σε πράξεις ενάρετες, να την καλλιεργήσει «διὰ τοῦ ἔθους». Αξίζει ν' αναφέρουμε ότι, όπως επισημαίνει ο Αριστοτέλης στο κείμενο (B1, 4), η κατάκτηση της ηθικής αρετής επιτυγχάνεται με εξάσκηση όπως και μιας τέχνης.

3. Στο κείμενο (B1, 1-3) η αρετή χωρίζεται από τον Αριστοτέλη σε διανοητική και ηθική. Οι διανοητικές αρετές αναπτύσσονται κατά κύριο λόγο («τὸ πλεῖον») με τη διδασκαλία και γι' αυτό απαιτούν χρόνο και πείρα («διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου»), ενώ οι ηθικές καλλιεργούνται με την άσκηση, την επανάληψη και τον εθισμό («ἐξ ἔθους περιγίνεται»). Στο κείμενο (B1, 5-7) ο φιλόσοφος μιλά για τις αρετές γενικά και τονίζει ότι η διδασκαλία παίζει σημαντικό ρόλο στην άσκηση για την απόκτησή τους. Καθοριστική είναι μάλιστα η συμβολή του νομοθέτη, του κατεξοχήν παιδαγωγού της κοινωνίας, που επιδίδεται στην ηθική διαπαιδαγώγηση των νέων όχι με τη θεωρητική διδασκαλία αλλά με τη θέσπιση των νόμων. Βούληση κάθε νομοθέτη είναι η διαμόρφωση «καλῶν καγαθῶν» πολιτῶν και όποιος στο σημείο αυτό δεν τα καταφέρνει, θεωρείται ότι αποτυγχάνει στο σκοπό του. Αυτονόητη θεωρείται και η συμβολή του δασκάλου, ο οποίος θα οδηγήσει τους νέους στην ηθική αρετή («Εἰ μὴ οὕτως εἶχε, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάσκοντος»). Ο Αριστοτέλης στην τελευταία αυτή περίοδο του κειμένου (B1, 5-7) συνδέει την ηθική θεωρία με την ηθική πράξη για να αποδείξει και να αναδείξει την αρετή του «ποιεῖν» και την αρετή του «ἠθικῶς πράττειν». Αυτός που θα κατευθύνει τους πολίτες στην ηθική πράξη είναι ο «ἀγαθὸς νομοθέτης». Έτσι θα γεννηθούν «ἀγαθοὶ πολῖται». Επομένως, δεν υπάρχει καμιά αντίφαση ανάμεσα στις απόψεις του Αριστοτέλη, όπως αυτές εκτίθενται στα δύο κείμενα. Η λέξη «τὸ πλεῖον» ἐκ διδασκαλίας», που αναφέρεται στη διανοητική αρετή, δεν αποκλείει την διδασκαλία ως μέσο για την απόκτηση της ηθικής αρετής, παρόλο που αυτή κατά κύριο λόγο δημιουργείται «ἐξ ἔθους». Αν κάποιος δεν ασκηθεί σωστά, δεν θα κατακτήσει ποτέ την ηθική αρετή, όπως δε θα μάθει ποτέ κιθάρα όποιος αφενός προσπαθεί, αλλά αφετέρου δεν εφαρμόζει τους σωστούς κανόνες που απαιτεί αυτή η μουσική τέχνη.

4. **ἀρετῆς:** άριστος, ενάρετος
ῥιπτῶν: ρίψη, απόρριψη
πεφυκότων: φύση, φυτό
μαρτυρεῖ: μαρτύριο, μάρτυρας
φθείρεται: φθορά, άφθαρτος

- B. Εκείνοι λοιπόν, στους οποίους οι ρήτορες δεν χαρίζονταν ούτε και τους κολάκευαν, όπως εσάς σήμερα αυτοί, για σαράντα πέντε χρόνια άσκησαν την ηγεμονία των Ελλήνων με τη θέλησή τους (συγκατάθεσή τους) και συγκέντρωσαν πάνω στην Ακρόπολη περισσότερα από δέκα χιλιάδες τάλαντα· ο βασιλιάς (της Μακεδονίας), που εξουσίαζε αυτή τη χώρα, ήταν υποταγμένος σ' αυτούς, όπως ταιριάζει ένας βάρβαρος να είναι υποταγμένος στους Έλληνες· έστησαν πολλά και λαμπρά τρόπαια νίκης και στη στεριά και στη θάλασσα, γιατί εκστράτευαν οι ίδιοι, και είναι οι μόνοι από τους ανθρώπους που για τα κατορθώματά τους άφησαν δόξα που να μην την αγγίζει ο φθόνος. Τέτοιοι λοιπόν ήταν οι πρόγονοί μας μέσα στον ελληνικό κόσμο. Κοιτάξτε τώρα πώς συμπεριφέρονταν (ποιοι ήταν) μέσα στην πόλη τόσο στη δημόσια όσο και στην ιδιωτική ζωή. Στον δημόσιο λοιπόν τομέα ανήγειραν για μας τέτοια και τόσα οικοδομήματα και περιλάμπρους ναούς και τέτοια αναθήματα έστησαν μέσα σ' αυτούς, ώστε να μην έχει μείνει σε κανέναν από τους μεταγενέστερους δυνατότητα να τα ξεπεράσει.

1. **ἐφίλουν:** φιλοῖμεν
ἀνήγαγον: ἀνηγμένοι εἰσίν
κατέλιπον: καταλέλοιπας
ἐπιγιννομένων: ἐπιγενοῦ
ἔστησαν: ἱστῆται

2. **βασιλεύς:** βασιλεῦ
κρείττω: κρᾶτιστον
πλείω: πλείστου
δόξαν: δόξη
φθονούντων: φθονοῦσι

3. **τῶν Ἑλλήνων:** αντικείμενο στο ρήμα «ἤρξαν»
ἐκόντων: επιρρηματικό κατηγορούμενο του τρόπου στο «Ἑλλήνων»

ἐν τούτοις: εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός του τόπου στο «κατεσκεύασαν»
τῶν ἐπιγιγνομένων: επιθετική μετοχή που λειτουργεί ως ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός, γενική
δαιρετική στο «μηδενί»
μόνοι: ονοματικός ομοιόπτωτος κατηγορηματικός προσδιορισμός στο «αὐτοί».

4.α. «οὔτοι οἱ ἔλεγον»

β. «εἶπεν δημοσίᾳ μὲν τοίνυν οἰκοδομήματα καὶ κάλλη τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα κατασκεύασαι αὐτῶν ἱερῶν καὶ τῶν ἐν τούτοις ἀναθημάτων, ὥστε μηδενὶ τῶν ἐπιγιγνομένων ὑπερβολὴν λελεῖσθαι.»

Επιμέλεια

Ομάδα Αρχαίων Ελληνικῶν Ε. Ο. ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ